

Самур

№ 11 (282) 2014-ййсан 28-ноябрь

1992-ййсан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

Сад лагъай атлас

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева «Азербайжан Республикадин Милли Атлас чап авунин гъакьиндай» 2011-ййсан 20-апрелдиз кьабудлай серенжем кьилдиз акъатнава. И йикъара сад лагъай Милли атлас чапдай акъуднава. 108 пешкарди пуд члалал – азербайжан, урус ва ингилс члаларал тукьлубунай атласда 1000-дав агакьна картаяр, диаграммаяр, жедвелар, баянар гудай хьинар гьатнава. 444 чинкай ибарат тир кьватгалдай чи улкведин тебиатдиз, медениятдиз, агъалийриз, мадаратдиз, экологиядиз, илимдиз талукъ гегьенш чирвилер кьачуз жедда.

Мешвера кьиле фена

Са шумуд юг инлай вилдик, 21-ноябрдиз Дагъустандин Магъачкьала шегьерда «Дагъустандин халкьарин медениятар, адетар, ацукьун-кьарагъун хуьнин ва вилдик тухунин рекъай вилдик акъвазнавай месэляяр» темадай мешвера кьиле фена. Мярекат арарал гъайиди Дагъустан Республикадин Милли Сиясатдин Месэляйрин Министрество я.

Мешверадал Азербайжан Республикадин милли месэляйрихь, мультикультурализмдин ва диндин месэляйрихь галаз машгьул тир Гьукуматдин советник Камал Абдулла рахана. Ада и рекъай чи улкведа кьулай шартлар арарал гьанвайди лагъана ва гележгеда Азербайжандинни Дагъустандин арада дуствилин алакьяр мадни мягъкемаруникай веривердер авуна.

Кьвалахдай чкаяр

Алай йисуз чи республикада 100 агъурдалай гзаф кьвалахдай чкаяр ачух хьана. Абурукай 82177 чка гьамшан кьвалахар я. Санлай кьачурла 2009-2014-ййсарга Азербайжанда 358243 гьамшан кьвалахдин чкаяр арарал гьанва.

Цинин йисуз ачухарнавай кьвалахдин чкайрин 12,5 процент цийиз кардик кутунвай карханайри гьамшарнава. Цийи чкайрин 70,6 процент регионри teşkilзава. Абурукай 7,1 процент Ленкоран, 5,5 прцент Шеки-Закьатгала ва 5 процент Кьуба-Хачмаз регионриз талукъ я.

Алааматдин кар жедда

Азербайжандин «Авеста» концердин кьил Гьажи Ибрагьим Негьремлиди тукьлубунавай «Khazer Island» проект кьилдиз акъудиз хьайиГла, вирин дубняда алааматдин кар жедда. Тебин тушир 78 кьурамаат арарал гьана, ина шегьер кутуна кланзава. И шегьерда 1 миллионни 500 агъуур инсанри яшамшида. Шегьерда 800 вилла, 150 музъ, 150 километрдин гранитдин рехъ, 150 азархана, 150 мектеб, 150 бахча ва 5 институт эцигда. Са гафуналди, «Khazer Island» XXI виш ййсан алаамат жедда лугъузава.

Милли Мәслисә мәктуб

МӘНӘВІYYAT POLİSİ VACİBDİR

Biz hər gün müxtəlif insanların mənəvi bəşqaları ilə üzleşirik. Küçədə eşitdiyimiz söyüş, qarşımızdan keçənin asfaltın üstünə tūpürməsi, harda gəldi zibil atılması və sair əhvalımızı korlayır, mənfi çıcılar yaradır. Qonşuluqdakı cavan ailənin başcısı arvadı ilə münəşşəsini fiziki güc tətbiq etməklə həll edir və ətrafındakı insanlara əsəbi anlar yaşadır. Gördüyümüz və üzleşdiyimiz xoşagəlməz hallar psixologiyamızı korlayır, səhhətimizə təsir edir.

Mənim iş yerim “Azərbaycan” nəşriyyatının 3-cü mərtəbəsindədir. Burada bir otağın əməkdaşları hər gün dəhlizdəki parketin üstünə tullantı suları tökür. Heç kəs öz evində parketin üstünə su tökməz, amma ictimai yerdə bunu etinasız halda, insafsızca edənələr tapılır. Deyəsən mənəndən başqa bunu onlara irad tutan yoxdur. Çəvrəm buna öyrəşib, mən isə öyrəşə bilmirəm. Son dəfə mənim tənqidimə təhdidlə cavab verdilər:

- Sənə nə var?

Yaşadığım evin bir sakinini üçün eyvandan həyətdə zibil atmaq adı haldır. Bu zibil insanların keçdiyi yola, məşinların üstünə yağır. Bunu ona irad tutan qonşular hər dəfə:

- Əcəb eləyirəm! - cavabını alırlar.

Bakı bulvarı bizim qurur yerimizdir. Buradakı gözəlliklər göz oxşayır. Lakin xorla tum çırtlayan uşaqlar, cavanlar, yaşlılar ətrafdakı yaşılıqlarla, səliqəli xiyabanlarla elə təzad təşkil edir ki! Hər yüz metrədən bir səliqəli tullantı yeşikləri qoyulmasına baxmayaraq, hara gəldi zibil atıldığını görəndə təəssüflənməyə bilmirəm. Belə faktlar isə haqqımızda mənfi rəy formalaşdırır. Bütün bunlar bizə edilən mənəvi bəşqalar, mənəvi hüquqlarımız puzulmasıdır.

Bir sıra ölkələrdə mənəviyyat polisi adlı qurum belə hallarla mübarizə aparır. Sinqapur isə bütün dünyaya gözəl bir nümunədir. Sinqapurda təmizlik məsələlərinə ciddi fikir verilir. 5 milyona yaxın əhalisi olan bu ölkədə küçələr şampunla yuyulur. Təsədüfən yerə atılmış kağız parçasına görə birinci dəfə 70 dollar, ikinci dəfə 140 dollar cərimə tutulur. Bu hal üçüncü dəfə təkrar olunarsa, mütləq televiziya xəbərlərində həmin adamı göstərirlər. Özü də elə-belə yox, boynundan “Mən zibil atmışam” sözləri yazılmış lövhə asaraq.

Bu ölkədə saqqız çəyməmək qəti qadağandır. Buna görə yüksək cərimələr tətbiq olunur. Ölkəyə gələn turistlərə bu barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq edilir. Təsədüfən saqqız çəyməmişiz və yanımızda başqası olmayıbsa da arxayın olmayın. Bir də gördünüz polis sizi saxlayıb və cərimə tələb edir. Sübut? – Video-lent.

Siqarət çəkənlər üçün isə bu ölkə əsl “cəhənnəmdir”. Yalnız müəyyən yerlərdə və müəyyən saatlarda siqarət çəkmək olar. Allah eləməmiş, sizi görsələr (görməmək mümkün deyil, çünki dörd tərəfdə video-kameralar quraşdırılıb), əlinizi cibinizə salmalısanız. İkinci dəfə belə hal təkrar olunarsa, siz asanlıqla həbsxanaya düşə bilərsiniz.

Ümumiyyətlə, bu ölkədə hər bir təkrar qanun pozuntusuna görə həbs cəzası var. Bütün bunlar isə insanların şüur səviyyəsinin yüksəlməsinə yönəlib.

Mənəviyyat polisi adlı qurumun öz fəaliyyətini düzgün qurması nəticəsində bu gün Sinqapur dünyanın ən səliqəli və təmiz şəhəri statusunu qazanıb.

İranda və Ərəb Əmirliklərində də mənəviyyat polisi var və onun vəzifəsi vətəndaşlar tərəfindən Şəriət normalarına düzgün riayət olunmasına nəzarət etməkdir. ABŞ, Fransa və digər qərb dövlətlərində mənəviyyat polisi əsasən məişət zorakılığı, narkomaniya, əxlaqsızlıq kimi neqativ hallara qarşı mübarizə aparır.

Azərbaycanda da bu gün mənəviyyat polisinin yaradılmasına böyük ehtiyac var. Yeni qurum cəmiyyət, xüsusən də ziyalılar tərəfindən müsbət qarşılanacağı, onun fəaliyyəti nəticəsində ölkəmizin mənəvi həyatında keyfiyyətli dəyişikliklər əldə olunacağı şəksizdir. Bu, ümumilikdə ictimai şüurun yüksəlməsinə, respublikamızın daha da gözəlləşməsinə gətirib çıxaracaq.

Mənəviyyat polisinin əsas vəzifəsi insanlarda ictimai cavabdehlik və məsuliyyət hisslərini formalaşdırmaqdır. Bu quruma səlahiyyətlər verilməsi, onun fəaliyyəti üçün şərait yaradılması vacibdir.

Orta məktəb proqramlarına mənəviyyat dərslərinin salınmasının da vaxtı çatmışdır. Uşaqlara nizam-intizam, ictimai yerlərdə özlərini aparmaq qaydaları tədris olunmalıdır. Nəhayət, bu mövzuda ayrıca televiziya verilişlərinə ehtiyac yaranıb. Həmin verilişlərdə canlı reportajlar, müxtəssis məsləhətləri, ictimai qınağı göstərən sətjetlər ön plana çəkilməlidir. Mənəvi normaların puzulmasına görə tətbiq edilən cərimələr haqqında məlumatlar çatdırılmalıdır.

Bir sözlə, bu gün Milli Məclisdə mənəviyyat polisi haqqında qanunun hazırlanmasına böyük ehtiyac var. Bu qanunun qəbulunun və tətbiqinin respublikamızın mədəni-estetik cəhətdən zənginləşməsinə müsbət təsiri olacaq. Qanunun qəbulundan sonra tətbiq ediləcək cərimələrin ölkə büdcəsinə nə qədər xeyir gətirə biləcəyi ni isə təəvvür etmək çətin deyil.

Sədaqət KƏRİMOVA

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Къуьузъ лезгиди заз дагъдин набататрикай гьазурнавай са шумуд жуьуредин дарманар кьалурна. Абурун куьмекдалди вичи гзаф азаррин вилдик над кьазва лагъана. Ихътин дукьмаири гьакьикатдани хуьруьнбуруз сагьаламал хуьз муькуьвай куьмек гъуьва. Лезгийри чтин чилерал алай дармандин набататрикай хьсандиз мейфат кьачузъва. Гьавилияй ина зайифъ ва начагъ инсанар кьвериз-цларуз гьалтда.

Г.С.Гмелин,
академик
1770-ййис

Халкьдин гаф
кьегьалри кьилиз
акъудда.
Лезги халкьдин
мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Кбияй-кылди таъминарда

«Азерсуди» Килар шегбер дивди таъминардай ва канализациядин система алай кыйдайринв туькжубрдай проектдин сад лагай этап кылди акьуднава. Вадун кьере са секундада 85 литр, са суткада лагайтла, 7,344 агъзур кубометр яд ягьидай аваданлухар кардик кутунва. Идалай гьейри 21 километринд иргъивиле гунгарани тухванва. Гьар сада са агъзур кубометр яд кьадай 3 цин гьамбархана эцигнава.

Алай вахтунда проектдин кьвед лагай этап кардик кутаз алахъзава. Икьван гагьди 10 километринд иргъивиле гунгара, 51 километринд иргъивиле канализациядин линия арадал гьанва. Гележегда хьвадай цин гунгара райондин Балакъусар, Гьасанкеле, Цуру Худат, Цалагур, Вили Лакар, Кьаякент ва Хурай хуьрерини тухуда.

«Пуд югъ» сегьнедал эцигда

Сгьал Сулейманан гьварунихь галай Дагъустандин Гьукуматдин Лезги Театрди и муьварва А. Исмаилован «Пуд югъ» пьеса сегьнедал эцигда. Тамашадиз кьурлуш тузвайди машгьур режиссор, Дагъустан Республикадин халкьдин артист М. Мирзабегов я. Эсерда са хизандин мисалда гадарнавай лезги хуьрерин уьмуьрдикай, жегьлирин шегьсернихь ялуникай ихтилагъзава. Хуьрерай шегьсерниз фена хайибур рикелелай ракъурзавай жегьлирикай тир и гьикаятди инсанрив и месалдикай фикир-фагьумиз тада.

Алай иьсан 19-21-ноябрдиз Лезги театри Кизилюртда, Кизлярда ва Южно-Сухокумскда («Гь, и вапра инфер») тамаша кьалурна. Виликай кьезмай иьсуз театрдин мадни гьзаф гастролар жьеда.

Урмия хуьн патал

Ирандин гьукуматди кьвердавай кьурзавай Урмия вир хуьн патал гьар жуьредин алахъунар ийизва. И инкьара гьукуматди вир виликан луьндиз хьун патал 225 миллион доллар пул чара авунва. Кьил акьудай ксарди лугьузвайвал, Урмия 70 процентдин даяз хьанва. Вичин майдан 6 агъзур квадраткилометр тир вир кьурзавайвлияй инин флора ва фауна чьур жьезва. Вир цивди ацурдай рекьер жагьурзавва. И карди кьил кьуртла, Урмиядин партив хуьруьн майнаш вилик тухуз кьумек гудай цийи система туькжубрда.

33 Чал рекьиди

Чалан алимри виликай кьезмай иьсарва Европаддин 33 чал рекьиди лугьузва. Абурукай 13 чал лап муьквал вахтара арадай акьатгда. Немец чалан готшей диалект иллаки пис гьалда ава. Украинада кьаранм чалан кьалич диалектдал рахазвай 6 кас ава.

Урусатдин Ленинград вилайта яшамин жьезвай вод халкьдин анжах 20 векил и чьалал рахазва. Санлай кьачурла, рекьизвай чьаларик Франциядин 8, Чехи Британиядин 4, Швейцариядин 3 чьал акьатзава. Идалай гьейри Хорватия, Болгария, Италия, Греция, Германия, Финляндия, Норвегия ва Латвия хьтин гьар са уьлкьеда са чьал рекьиди.

Рикйяй тадай кар, гьияляйни кьведач.

Лезги халкьдин мисал

ШАҺДАҚ СУYU БАКИYA NECƏ GƏTİRİLDİ

Halal zəhmət alındı axan tar damcları ilə müqayisə edilir. Şahdağdan süzülən sızqa bulaqlar da alın təri, min bir zəhmət hesabına gəlir Bakıya çəb.

1859-cu il Şamaxı zəlzələsindən sonra Sanki-Peterburqdan gələn komissiya Tiflisdəki çar canişininə quberniyanın baş şəhərinin Bakıya köçürülməsini təklif edir. Onun coğrafi cəhətdən əlverişli olduğu nəzərə alınaraq XIX əsrin 60-cı illərində imperator II Aleksandrın razılığı ilə quberniyanın bütün dövlət idarələri Bakıya köçürülür. Elə o vaxtdan neft sənayesinin yüksəlişi başlanır və Bakı "qara qızıl" hasilatı üzrə dünyada əsas yerlərdən birini tutur. Lakin şəhər və neft sənayesi inkişaf edərkən iqlimə və texniki su problemi ortaya çıxır və çox ciddi çətinliklər yaranır.

Iqlim şəraiti ilə bağlı Bakı uzaqda yerləşən su mənbələrindən asılı vəziyyətdə idi. Su təchizatı əsas etibarən aşağı keyfiyyətli quyu suyu əsasında qurulmuşdu və dənizləşdirilmiş dəniz suyundan da istifadə edilirdi. Şəhəratrafi Zaqulba su kaməri ilə sutkada 45 min vedrə həcmində su götürülürdü. Ümumiyyətlə, iqlimə uyğun həcmi sutkada 150-200 min vedradan artıq deyildi. Bu da adambaşına cəmi 16 litr təşkil edirdi. Buna görə də yeni mərkəzləşdirilmiş su kamərinin çəkilməsi zərurəti yaranmışdı. Bu işin təşkilində əsas rolunu məşhur sahibkar və mesənət Hacı Zeynalabidin Tağıyev oynamışdır.

1879-cu il yanvarın 11-də Şəhər Dumasının iclasında şəhərdə su çatışmazlığının ən yüksək həddə çatdığı bildirilir. Hacı Zeynalabidin Tağıyev belə bir fikir irəli sürür: "Dumanın lazım olan məbləği ayırması üçün yeni su kamərinin ilkin layihəsi və təxmini smetəsi lazımdır". O, bunun üçün 1000 manat ayrılmasını təklif edir. Duma səs çoxluğu ilə Tağıyevin təklifini qəbul edir. Məşhur mesənət tədqiqat işləri üçün lazım olan məbləği ayırır və bu məqsədlə müttəxəssislər dəvət edilir. Bu dəvətə cavab

verənlərdən biri də ingilis mühəndisi Uilyam Qarleyv Lindley idi.

1889-cu ilin oktyabrın 6-da Quba qəzasına və Samur dairəsinə gələn və Bakının 185 km-liyində Şahdağ ətrafında yeraltı bulaq sularının axtarışı məqsədilə quyular qazılmasını təklif edən mühəndis bu suyun yüksək keyfiyyətli olduğunu iddia edir və kamərin çəkilməsinin vacibliyini göstərir.

Bakı Şəhər Dumasında Lindleyin təklifini yalnız H.Z. Tağıyev müdafiə edir. Bundan sonra xüsusi komissiya Dumaya Bakı şəhərinin, Balaxanı, Şabuncu və Bibiheybat mədənlərinin, habelə Ağ şəhərin su ilə təchizatı üçün mühəndis U.Q.Lindleyin tərtib etdiyi Bakı quberniyası Quba qəzasının Şollar və Fərzəlioba mənbələrindən Şollar su kamərinin çəkilməsi layihəsini qəbul etməyi və su kamərinin tikintisi üçün 23.500 min manat məbləğində istiqrazın buraxılmasını tövsiyə edir.

Bakının su təchizatı tarixində ilk və əhəmiyyətli dövr - Şollar su kamərinin layihələşdirilməsi və tikintisi başlanır (1899-1917-ci illər). 1916-cı ilin yanvarın 22-də mühəndis Lindley Şollar suyunun ilk sığmağını bu kamərə buraxır. Bəzi kiçik əyər-əskiklər düzəldəndən sonra su kaməri 1917-ci ilin yanvarında təhvil verilir. Bakı-Şollar su kamərinin təntənəli açılışı 1917-ci il fevral ayının 18-də "Naxçı" bulağının üstündə baş verir. İlk krani açmaq şərfi Hacı Zeynalabidin Tağıyevə nasib olur.

O vaxtdan çəkilmiş borulara və su anbarlarına kiçik təmirdən başqa əl dəyməyib. Yüz ildir milyonlarla insan bu xətdən çəşmə suyu içir və H.Z. Tağıyevə rəhmət oxuyur.

Zaman keçdikcə, Bakının suya tələbatı artıqca yeni fikirlər meydana gəlir və əlavə mənbələr axtarılır. 1939-cu ilin yayında Quba qəzasının Zərqava kəndinin sakinləri Samur-Dəvəçi kanalının çəkilməsi barədə təşəbbüs qaldırır. Avqust ayında Quba, Qusar, Xaçmaz və Dəvəçi rayonlarının əməkçiləri də bu təşəbbüsə qoşulurlar. Həmin ilin oktyabrında Mərkəzi Komitə və Azərbaycan Xəlf Komissarları Soveti Samur-Dəvəçi kanalının çəkilməsi haqqında qərar qəbul edir. 87 kilometr uzunluğunda kanal Qusar rayonunun Quillar kəndindən başlayaraq Dəvəçi rayonunun Qızılburun dömiroyol məntəqəsinədək çəkilməli idi. Torpaq işlərinin dekabrın 15-dək, hidrotexniki qurğuların 1940-cı ilin aprel ayının 28-dək başa çatdırılması nəzərdə tutulmuşdu. Bas kanal nə ilə çəkilməliydi?

Həmin qərardan bir bənd: "... Kanal çəkilişində iştirak edən kolxozçular üçün bu il oktyabr ayının 20-dək Quba, Qusar, Xaçmaz, Dəvəçi, Xızı və Qonaqlıqand rayonlarına lazım olan 20 min bel, 10 min külling, 3 min ling, fanar, vedrə və başqa mallar göndərilməsi... Tikinti idarəsi üçün oktyabrın 25-dək işçi briqadəsi ilə birlikdə

3 saz ekskavator ayrılıb tikinti idarəsinə verilməsi təklif edilsin".

O dövr üçün bu, çox mühüm qərar idi. O zamankı "Kommunist" qəzeti 14 oktyabr 1939-cu il tarixli baş məqaləsində yazırdı: Samur-Dəvəçi kanalının tikintisi üçüncü beşilliyin ən əsas nəhəng tikintisidir".

Qazıntı işlərinə birinci olaraq Qusar rayonunun əməkçiləri başlayır. Ümumi məsafə 6 rayon arasında bölünmüşdü. Kanalın 18 kilometrini Qusar rayonunun ərazisindən keçirdi.

Bir vaxtlar tikintinin qabaqcılı olan Sudyabay Müslümovun xatirələrindən: "Biz gündüzlük iş normasını on-on iki dəfə artıq ödəyirdik. Kolxozçulara 1 kubmetr torpağın çıxarılması üçün bir əmək günü verirdilər (Təxminən indiki manat hesabı ilə 50-60 qəpik). Təkcə Qusar rayonunda gündə 8-9 min nəfər iş çaxırdı".

Xızı rayonunun əməkçiləri ruhlanaaraq gecə növbəsində fanar işığı ilə işləmək təşəbbüsünü irəli sürürdülər. Bu iş üçün 10-15 min gecə fanar sifariş verilməmişdi. Ukraynadan, RSFSR-dən, Özbəkistandan vasitə və materiallar göndərirdi. "Fərqana" kanalının çəkilişində iştirak edən müttəxəssislər də öz köməklərini göstərirdilər. Ümumiyyətlə, kanalın çəkilişində gündə 40-45 min nəfər əməkçi çalışırdı.

Respublikanın rəhbər quruluşları ilə yanaşı, Səməd Vurğun, Bilibül, Süleyman Rüstəm, Xan Şuşinski və digər mədəniyyət, incəsənət xadimləri tez-tez əməkçilərin gərginliyinə gedirdilər.

Torpaq işləri nəzərdə tutulmuş 75 gün əvəzinə, 50 gün müddətində 107 km. məsafədə başa çatdırıldı. 1940-cı ilin mayında isə hidrotexniki qurğuların tikintisi yekunlaşdırıldı. O vaxtlar gələn ağsaqqal sayılan M.I.Kalinin kanalçəkənlərin gərginliyinə gəlmiş və yüzlərlə insanınlın əməyi yüksək qiymətləndirilmişdir.

Samur-Dəvəçi kanalı perspektivdə Samur çayının suyunu 200 km.-dək məsafəyə - Bakıya çatdırmaqla və öz yolu boyu 150-200 min hektar sahəni suvaran güclü su magistralla çevrilməli idi. Bu arzu müharibədən sonrakı illərdə və müasir həyatımızda həqiqətə çevrildi. Kanal Bakıya qədər uzadılaraq Samur-Abşeron adlandırıldı və Bakının əksər hissəsini su ilə təmin etmək üçün Ceyranbatan su hövzəsi yaradıldı.

1956-1959-cu illərdə fədakar insanlarm alın təri, min bir zəhməti ilə inşa edilmiş və istismara buraxılmış, "Samur-Abşeron" kanalının töküldüyü Ceyranbatan su hövzəsinin həcmi hazırda 186 mln.kub olmaqda, saniyədə 25 kub metr maksimum güclə qidalanır.

Vəliyəddin İSMAYİLOV, yazıçı-publisist, "Azərbaycan" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sabiq işçisi.

Ахцегь. Лезги мехъер Чьугурди: Руслан Рамазанов

1906-йисан 7-декабрдиз Куьре округдин кьил подполковник Б.Кушелева кьалабулух кваз Дагъустандин губернатордал ракъурай чарче хьенай: «Лезги чилерал пачагъдиз акси экъечзавай ксари гила яракълу клеретлар туькьурдиз къачагъвал ийизва. Къачагърин клеретри чахъ ялзавай девлетлуьризни чи аскерриз басрух гузва. Абурун велик пад кьун патал лезги округар районриз пайна, иира казакрин полкар хвена кланзава.»

Губнатордин алахъунриз килиг тавуна гуьгьуьнлай Кьиблепатам Дагъустанда къачагърин клеретрин кьадар мадни пара хьана. Санлай къачурла а клеретрик экъечнавай са агъзурдалай гзаф лезгиди Урусатдин пачагъдиз акси женг члугъзавай. И гьерекадди Кьуба патан лезгиарни кьвачел къарагъарна. 1910-1911-йисарин вакъийри са бязи хуьрерин агъалиьрик цай кутуна.

1911-йисан цай

1911-йисан зулуз Аварандал цай акъатна. Кьубадин комендантди ракъурай урус аскери хуьрунвиьр кимел кьвалгана абурукай 10 жегъил есирда кьуна. Муьтуьгъ тахъай 3 кас чкадал яна кьена. Аскерин чехида аваранвиьриз тлуз юзурна лагъана: «Мад гьилера куьне яракъ кьуртла, чна и хуьр цай яна кьуна.» Ахла штабс-капитанди хьел хьел павуз са шумуд гуьлле ахъайна, есирда кьунвай ксар Кьуба галайнихъ тухвана. Аваранвиьр пагъ атлана амай. Садлагъана хуьруьз 30 аскер вучиз атайди я? Кьунвай ксарин тахсир вуч я? Куьзюьбуру шехъзавай диншегълиьр секинарзавай. Жегъилрин ивидал звал акъалтнавай, абуру вучдалгана тийижиз амай.

- Жемаьтар, - лагъана агъилрикай сада, - тядидиз комендантдин кьилив фена им вучтин кар атла чирна кланзава.

Жегъилрикай сада адан гаф атлана: - Акл жедач буба, комендантни габуьрукай я, ам чахъ элкъеьедач. Аскер Кьубадиз агакъ тавунмаз абурун кьамалай кьуна кланзава. И гафарикай жегъилрик руьгъ кткана. Са герендилай балклараллай яхълур кьван гада аскерин гелче гьатна. Абуру сал руьштерай тлуз Кцлар вацц галайнихъ фена. Аскер габуьльгъдин кьил хьиз тамукай хъатайла аваранвиьри абуруз кьве патахъай басрух гана. Гьафил гьужумдикай кьил квадарай чапхунчиьр панурган суьруь хьиз велик фена ва лезгийрин гуьллейрин хура гьатна. Са шумуд кас квадарайла аскер муьтуьгъ хьана. Аваранвиьри абурун яракъар вахчуна, са жергеда акъазарна. Хуьруьбуру кьвачел къарагъарай галади штабс-капитан ва кьве аскер чкадал яна кьена. Ахла лагъана:

- Куьне чаз вуч авунатла, чнани кьез гьам хьувуна. Амай аскер за саламатдиз ахъайзава. Мад гьилера Аваран галайнихъ хъез тахъуй.

И вакъиьдилай гуьгьуьниз аваранвиьрин кьарай атлана. Абуру тядидиз сенгер эгъуьнна хуьр душмандикай хуьн кьетI авуна. Лезгийриз хьсандиз цузвай хьи, клуф хуьмченра гьатнавай чапхунчиьри гежар тавуна ирид кьил алай гьарцид хьиз хуьрел веьседа. И гьарцид кешкешар алуьдун патал гьиле яракъ кьуна, женг члугуна кланзавай.

Кьубадин комендант лагъайтла, гила Кьаьфкъаздин сердердиз вуч жаваб гун луьгуьз фикриди тухванвай. Сердерди 1911-йисан гатуз къачагъриз куьмек сайи хуьрерин агъалиьриди гьелъгъар кун тлаабанай. Вичвай и тлаабан кьилиз акъудиз тахъай комендантди сердерди ихътин чар ракъурай: «Къу тлаабунин кьаьдайвал, чи аскерри са шумуд хуьрел веьседа. Абурун агъалиьр чавай хъирдалди муьтуьгъариз хьанай. Аваран хуьруьн агъалиьри чи са шумуд аскер яна кьена. Яракълуьри кьил Абдулманаф я...» (Килиг: ЦГВИА. Ф. 400. Оп. 259/909. Д. 43)

Комендантди вичин твар «Абдулманаф» хьиз хьенвай аваранвиьри гуьгьуьнлай кьилди клеретI туькьурна урус

чапхунчиьрихъ галаз женг члугунай. 1914-йисуз анжах Кьиблепатам Дагъустанда лезги къачагърин 26 клеретI авай. Гьар клеретI 30-40 къачагъдикай туькьурнавай. (Килиг: АКАК. Ф. 2 Оп. 4. Д. 3.)

Куьре округдин кьил подполковник Б. Кушелева Дагъустан вилайтдин губернатордал ракъурай рапортта кьхьенвайвал, къачагъри кесибрин пад хуьзвай. Абуру фад-фад чкадин девлетлуьриз, урус пачагъдин векилризни кьушунриз басрух гу-

ГЪЕЛЪЯГЪ

звай. Клеретрин кьиле авайбурувай герек тирла вишерадди чкадин агъалиьр чпихъ ялиз жезвай. Б. Кушелева и клеретрикай виридалайни гужлуди ва хаталуди Къири Бубадин клеретI яз гьисабзавай. (Килиг: АКАК. Ф. 20. Оп. 4. Д. 3. Л. 2-6).

Кьубадин комендантди вичин рапортта ихътин клеретрин сиягъда кьубави Султанан, чакларви Гирезан, кьубави Умалатан ва аваранвиьр Абдулманафан клеретрин твар кьалурнай. Ада «пачагъдин аскеррин хура акъаззавай» Умалатан ва Абдулманаф клеретлар гьенани хаталуьр яз гьисабзавай. Вучиз лагъайтла абуру фад-фад урусрин постагъри басрух гузвай. И клеретри гьатта са шумудра Къири Бубадин клеретрихъ галаз санал Дербент гарнизондин Белиждин постунал веьсена, аскерриз гьелъгъар кьунай.

Гьа и кар чиз Кьубадин комендантди сердердилай цийин кьуватар тлаабана ва Умалатазин Абдулманаф гьелъгъар кун кьетI авуна. И ниятдалди са шумуд варз велик гьазуриьлер акъаз гатлумаь ада вичин гьилибанарни кьвачинарна. Ягъ-ягъунрик гафтар алуькайла кьил кутуна кланзавай.

Ягъ-ягъунар

1912-йисан гатфар алуькайла Абдулманафан клеретI кьалин хьанвай. Кьунши хуьрерин кьегъалринин алаз куьмек гун кьетI авунвай. Умалат лагъайтла, вичин 60 къчагъдин галаз Куьсет хуьрун тамара авай. Комендантдиз абуру санал ваь, чара-чара кукълариз кланзавай. Гьавилиьр ада вичин гьилибанар хуьрериз ракъуруна къчагъар гьинра илис хьанватла чирун тлаабана. Абдулманафазни комендантди кьисас къахчун патал Аварандал веьседаьди хьсандиз чизвай. Гьавилиьр адани кутугай план туькьурнавай. Аскерриз уфтан хуьн патал кьулай чка хьанвай. Гила абуру алшурарна гьаниз тухвана кланзавай. Абдулманаф вичин ихътибарлу дустарикай сад чинал хирер-къацлар авуна шикаятчи хьиз комендантдин кьилив ракъуруна.

Комендантди шикаятчиьхъ яб акалайдалай кьулуьх жузуна:

- Абдулманаф ви квалер тараш авунин себеб вуч я?

Касди фагъирлаказ лагъана: - Ада аз вичин клеретдик экъелун теклифна. Зун рази хьанач. Завай пачагъдиз акси экъечлиз жедач лагъайла, зи гьенел алай малариз гуьлле гана.

- Къачагъар хуьре авани? – жузуна комендантди.

- Ваь, абуру тамара чуьнуьх хьанва. - Ваз а фасикъар авай чка чидани? - Эхъ, - лагъана касди, - клан хъайиттла завай кьез а чка кьалуриз жедач.

Комендант са кьадар хияллу хьана: «Ада дуьз луьгуьза жал? ГьикI чалахъ жен?» Абдулманафан дустуни адан рикъий физвайбуру кьатлайди хьиз лагъана:

- Жанаби комендант, чалахъ туштла жуван итимар ракъугъ, кьуй гьабуру ваз авайвал луьгуьрай. Зи твар Агъмедхан я, квални хуьруьн кьереьхда ава.

Абдулманаф вичи патарихъай хьсандиз фагъумнавай. Комендантди Агъмедханан чалахъ тахъана хуьруьз вичин итимар ракъурун мумкин тир. Гьавилиьр ада меслятдалди гьеле вичин клеретдик экъечнавачир дустунин гьенел адан малариз гуьлле ганаь ва жемаьтарни и кардин шагид хьанай. Комендантдин гьилибанарни гьа ихътин хабар гьана. Агъмедханан чалахъ хъайи ада Абдулманафан клеретI кукъварун патал 200 казак кьвачинарна. Агъмедханавай казакрихъ галаз санал фена абуруз рехъ кьалурун тлаабана. Аваранвиьри разивал гана. Казакри балклар вугана ам велик кутуна. Агъмедханачеб алшурарзавайди абурун хиялдизни кьезвачир. Кцлар вацлв агакьайла казакри ял ягъун кьетI авуна. Абуру гьатта Умулатан клеретI чини гуьгьуьна гьатнавайдини байихънач. Кьубави къчагъдиз хабар агакьарай маса аваранвиьр чинебан рекъераь тлуз Абдулманафан кьилив фена.

Казакри вацлун кьереьхда авай са шумуд кваллиз басрух гана хипер къакьудна. И гьахъсузвилини акси акъатай са рехи кас гатана, адакай ягъанатна. Ахла абуру чехи цайлахан куькьурна, шишер ягъаз гатлумаьна. Кьил тлуьн-хуьник акахънавай казакриз басрух гудай макъам я лагъай Умалата вичин къчагъриз ишара гана. Абуру казакер элкъурна юкьва туна.

ГьикI ятани садлагъана Умалата вичин фикир дегъшарна. «Абдулманафаз гаф гун хьана, гьавилиьр инал женгиник кьил кутун дуьз туш, - лагъана веревирдер авуна ада. - Абурун дуван чна а кьиле ийида.» А кьиле лагъайтла, Абдулманаф хьсан гьазуриьлер акунвай. Адакъ казакер Аваран хуьруьн клама кукъварун патал туькьурнавай кьилди план авай. Къачагърин са паяри кутугай чкадал сенгерар кунвай. Муьгъ паяри чапхунчиьри тамукай хъатна рум гун кьетIнавай.

Чкадин агъалиьрин патай са маниьвални авачиз, архайиндиз гьереказатвай казакер хуьруьз агакьайла нисинлай алагнавай. Пад-кьереьр чирун паталди кьве верс кьван велик ахладнавай, балклараллай кьул казак лезгийри гуьлледин ван акъуд тавуна есирда кьуна. Абуру геж хьана акурла клеретдин чехидак кьалабулух акатна. Абдулманафан дустуни адаз клам галай пад кьалурна лагъана: «Абуру тама рехъ квадарнавай хъинди я. Чна фенаьбурун рехъ клама хуьн. Инал къчагъри гьафилдай басрух гун мумкин я.» Адан чалахъ хъайи казакрин чехида вичин гьилибанариз гьа ихътин эмир гана. Ада казакер вичин гьилералди цуз веьсезайди байнхъвачир. Великай Абдулманафан, кьулхуьай Умалатан къчагъри клеретI даркалда тунвай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гуьгъ ама)

Цийивилер

www.samurpress.net

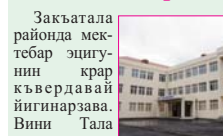
Къарар къабулна

Алай йисан 21-ноябрдиз Азербайжан Республикадин Министрн Кабинетдин Новруз, Рамазан ва Кьурбан

суваррихъ авсиягта къарар къабулна. И къарардив кьалайвал, 2015-йисуз Новруз сувар 20, 21, 22, 23, 24 - мартдиз, Рамазан сувар 17, 18 - июлдиз, Кьурбан сувар 24, 25 - сентябрдиз кьейд ийида. Къарарда кьалурнавайвал, и йикъар кьвалахдин йикъар яз гьисабзаваь.

Мектебар эцигзава

Закъатала района мектебар эцигунин крар кььвердавай ийгингарзава. Вичи Тала хуьре чирвилерин кархана эцигзава. Цийи мектебри келунин ери хьсанардай мумкинвилер гузва. Алай вахтунда райондин мектебри республикадин «Пакаман алпнар» конкурсада шпиркар авун патал гьазуриьлер акъазна. Агалкьунар гьилик авун ниятдалди алакьунар авай аялар хъязва.

Хъеши авуна

Исманлы райоьндиз Сумаггаллы хуьр кьвердавай абад жезва. Алай йисан августдин вацра ина

ГЭС кардик кутуна. Хуьруьн рекъера асфальт туьна. Ина эцигунин материалрин база, йигин ингернет, электрондин АТС кардик куьтуьна. И йикъара райондин эцигунин идардин кьвалахдарри бицекриз хъеши авуна. Хуьре 40 аял хуьдай цийи бахча эцигна агъалиьрин ихътиярда вугана. Бахчада аялар патал вичи жуьредин кьулайвилер арадал гьанва.

Кьуьзюьвилехъ галаз женг

Демографиядихъ галаз алакьалу тир Гьукуматдин Программалди кьаьдайвал, чи республикада Геронтологиядин

Меркез арадал гьида. И карханади инсан кьуьзюь хуьнин себебар ва адан велик пад кьунин методар чирда.

Цийи меркез республикадин талуькь министрестервайи арадал гьида. Ина герек тир вичи кьулайвилер туькьурда. Гьа са вахтунда Азербайжандин са бязи институтра демографиядин тарсар гуда. Алай вахтунда и кардихъ авсиягта программаьр туькьурзава.

КАСБУБАДИН ХКЕТАР

КЪАЗИДИВАЙ ХАБАР ЯХЪ

Садра Касбубадивай кимел ацукнавай итими хабар къуна:

- Касбуба, дуьз лагъ, чи хуьре виридалайни гзаф нефс авайди вуж я?

Касбубади, инихъ-анихъ килигна, итимира арада ацукнавай къазидиз ишара авуна:

- Им четин суал я, адан жаваб кез къазидивай клан хъухъ!

ЧЛАХЪ ТУШТА ГЫСАБА

Садра Касбубади фекьидиз:

- Вуна кьилел къведай крарни, хъсан-писидин лугъда. Бес чи вилик квай атла тама шумуд тар аватла лагъ тлун.

- Вуна закай ягъанатармир. Гьамни чир жедай къвалах яни?

- Эхъ, фекь, чир жедай къвалах я, аз чиди.

- Ятла лагъ кван.

- А тама дум-дуьз ви чурудал гьикъван члар алатла, гьакъван тарар ава.

Чалахъ тушта, вач гьисаба.

ДАНАДИК КВАЙ КЪУРЪАН

Садра фекьиди Касбубади, ви квалел къуръан вучиз авач лугъуз тугъметарна.

Адаз са къуръан Касбубади маса гуз клан хъана.

- Вуна ам куьн гузва? - жузуна Касбубади.

- Са данадихъ, - жаваб гана фекьиди.

- Данадик квай къуръан ваз амукрай! - лагъана Касбуба алатна фена.

ГЪУЪЛЕ АКЪН ХЪСАН Я

Садра фекьиди Касбубадивай жузуна:

- Ви акъудалди, къвалай аватна рекъин хъсан яни, тахайтла гъуьле аклана?

- Гьелбетда гъуьле аклана, кучудун гъавайда амукъзава ман, - лагъана Касбубади.

ДАЛУ КЪУЖАХДА КЪАДАНИ?

Са межлисада Касбуба ацукнавай, адан далу къазидихъ элкьенваз хъана. Сада Касбубади лагъана:

- Айиб тушини, я Касбуба, ви далу къазидихъ элкьенва.

- Бес чи чин вирибур галайнихъ элкьенваз хъайила за далу къужахда къадани? жаваб хгана Касбубади.

КЪВЕДАЗНИ САЛАМ ГАНА

Садра Касбуба са шумуд хуьруьнвидихъ галаз къунши хуьрйя тлуз фидайла, ада а хуьруьн мискниндин цлан клане акъвазнавай са цегьерез салам гана.

Хуьруьнвири жузуна:

- Я Касбуба, цегьерезни салам гудайди яни?

Касбубади жаваб гежарнач:

- Цегьерен чуру акурла зи рикел и хуьруьн фекь, адан крчар акурла и хуьруьн къази хгана. Абуьр къвед санал зал гьалтайбур туш. Гьак тир-вилей за дуьшумьдики менфят къачуна къведани санал салам гана.

АКЪУЛЛУ МЕСЛЯТ

Са къуншиди Касбубадивай хабар къуна:

- Я Касбуба, зун папан чалаз килигдани, килигдани, вуна вуч меслят акъваза?

- Ваь яда, итим папан чалаз килигдани? - жаваб гана Касбубади.

- Зи папа къе ниянихъ ваз эвера, вичи са хъсан хуьрекни ийида лугъузва, акъ ятла акъвазрай, герек авач.

- Акъ виче къведач, акъуллу папан гафуниз килигна кланда, - лагъана тади кваз Касбубади.

Тукъуьрайди И. Вагъабов я.

Вилик финин чешне

ХАЧМАЗ

Регионар вилик тухун патал кардик кутунвай III Гьукуматдин Программатив къадайвал, чи республикадин чара-чара районра лугъуз тежедай къван чехи дегъшивилер кьиле физва. Цийи эцигунри ва абадилери рикл шадарзава. И рекъий агалкьунар къвердавай пара жезва. Агъадихъ чна Къуба, Хачмаз, Къебеле ва Балакен районрин цийи агалкьунарикай куьрелди чирвилер гузва.

КЪУБА

Чи уьлкведин къадим маканрикай тир Къубада кьиле физвай цийивилери къве жигьетдай чпихъ язвава. Районда эцигунриз ва рекъер кутуниз къетлендиз фикир гузва. Куьруь вахтунда ина А. Бакиханован тварунихъ галай тарихдин музей патал дарамат, Жегъилрин Къвал, банкдин ва суддин сад-салалай нер дараматар эцигна кардик кутуна. Алай вахтунда Къубада къакъан къвалер, райондин азархана патал корпусар, хуьруьн майишатарин музейди» ва маса эцигунри гила Хачмаз виридин сейди авуна.

Са береда къайгъударвилекай яргъал тир Хачмаз гила лугъуз тежедай къван дегъш хъана. Кьилин-къилди абад хъанвай иниз паркарин шегъер лугъузва. Шегъердин вири кунечер тугъуьна хгунва, цийи паркар арадал гъанва. Ченлибел парка кардик кутунвай 19 метрдин къакъанвиле авай «Гъуьлягъ дагъ» комплексди, Паратлун майданни, Паратлун музейди, 52 гуьмбет авай «Кьилдин ксарин музейди» ва маса эцигунри гила Хачмаз виридин сейди авуна.

Эхиримжи шуьд йисан къене ина 20 офисдин дарамат, 33 цийи мектеб, са шумуд бахча эцигнава. 1000 аялди клелдай 6 мектеб, 120 чкадин бахча ва маса дараматарни эцигнава. Санайи ва хуьруьн майишатар вилик тухун патал 9 гьамбарханадин комплекс, 10 шумъагъар гьасиндай кархана эцигнава. Илалай гьейри районда 5 къушчивилин, 7 тегъилчивилин майишатар, 3 чмихана кардик кутуна. Цийи багълар кутурдалай къулухъ райондин багъларин чилер 13337 гектардив агакъна.

КЪЕБЕЛЕ

Исятда Азербайжандин виридалайни вилик фенвай районрикай сад яз гьисабзавай Къебеле туризмдин рекъийни сейли жезва. Эхиримжи йисара ина туристар патал шумудли са алай ягъдай дараматар эцигнава. «Qafqaz Record», «Qafqaz River-

side», «Qafqaz Sport» хътин мугъманханаар иллаки тай авачирбур я.

Алай йисан эверла ина «Tufandağ» Къуб-Гад Туризмдин Ял Ягъдай Комплексдин сад лагъай этап кардик кутурдалай къулухъ райондиз къезвай туристрин къадар къведра пара хъанва. Комплексда 4 яшу цилин рехъ кутуна, 10 гьелерин рекъикай 5 рехъ къилин-къилди гъазур я. Хуьтуьн вариара тури-

стри и рекъерикай менфят къачуда. Алай вахтунда яшу цилин рехъ физвай Дуружа хуьре цийи мугъманхана ва живедин гъавиз эцигнава. Виликай къезмай йисара Къебеледин комплексди чи уьлкведа дагъдин туризм вилик тухунин кардик лайихлу пай кутада.

БАЛАКЕН

Вич 2014-йисан «Азербайжандин Фольклордин Меркез» яз хъянавай Балакенди эхиримжи йисара агъзурради туристар вичихъ язвава. Алатай кьул вацран къене иниз 20 агъзурдалай гзаф туристар

атанва. Районда кьиле фенвай дегъшивилери гьам чкадин агъалийрин, гьамни мугъманрин рикл шадарзава. Шегъердин гзафин-гзаф чехи ва абад парка 1200 метрдин яргъивиле яшу цилин рехъ кардик кутуна. Меркезда эцигнавай шегъердин комплексди, цийи кутунвай «Ветеранрин багъди» вири гьейранарзава.

Районда мектебар ва бахчаяр эцигунин кардик иллаки хъсандиз фикир гузва. Шегъерда, гьакни Талалар, Гайса, Шериф хуьрера ва маса чкайра эцигнавай мектебра ва бахчайра вири жуьредин къулай-вилер арадал гъанва. Исятда Шамбул ва Сарыбулах хуьрера ихътин эцигуьнар тухува.

М. МЕЛИКМАМЕДОВ

Алакьунар авай аялар

Бакудин Европадин Лигейдин VI синифда клелзавай Зулфия Гьамидова ва IV синифда клелзавай Жамал Гьамидов гзаф алакьунар авай аялар я. Абуьр Глобал Лаб проектда мукъувай иштиракзава. Глобал Лаб шерикрин кватгалдик жечинавайбур вужар я, абуьр гьинра яшамин жезва? Абуьр квелди машгъл я? И проект "чун вужар я?" лагъай суалдин жаваб жагъурун патал тукъуьрнавайди я. Бес чун вужар я лагъай суалдин жаваб гьикл жагъуьриз жезда? Санлай инсанрин шериквилдин кватлалар теснифдай гьыхътин методар авай? Жаваб жагъурдай тек са

метод ава — адан винел санал къвалахун. Зулфиядинни Жамалан и Сетина алакьунар авай вад проект гьалтзава. Абуьрукай

«Зи рикл алай смартфон» проект генани чешнелуду я. Адан куьмекдалди гьвечи авторрин мектебда клелзавай аялрин смартфонрихъ галаз

рафтарвилер, аялар вилик финин карда смартфонрин роль вири патарихъай чирзава.

«Зи рикл алай смартфон» чирвилерин проект я. Зулфияни Жамал гьам Сетинин, гьамни «Гатун экспедициядин» актив иштиракчияр хъиз Глобал Лабдин дипломриз лайихлу хъанва. «Мир» телекомпаниди и месъладиз талукъарнавай репортаж гъазурна къалурнава. И йикъара Европидейда проектдин иштиракчиярхъ галаз гьуьруш кьиле фена. Муаллимри ва аялри мад гьилера проектлик гьеншидиз верверлер авуна.

Диана РАМАЗАНОВА

ДАЙДЖЕСТ

СТРАСТЬ, ПОГУБИВШАЯ ИМПЕРИЮ

Наследник русского престола Николай Александрович Романов родился в 1868 году в семье императора Александра III и его супруги, датской принцессы Марии Дагмар, принявшей при крещении имя Марии Федоровны. Ники, как его звали в семье, с детства не отличался царскими манерами. То был не высокомерный и доброжелательный - молодой человек.

С первого взгляда

Свою троюродную сестру, юную принцессу Алису Гессен-Дармштадтскую наследник увидел впервые в 1884 году. Двенадцатилетнюю девочку привезли в Россию на свадьбу ее старшей сестры. Шестнадцатилетний Ники танцевал с юной Алисой на праздничном балу. То свидание осталось для обоих приятным воспоминанием. Аликс - так ее звали в семье - вернулась в Англию, где воспитывалась в семье своей бабушки по матери - королевы Виктории. «Бабушка Европа» души не чаяла во внучке - выделяла ее из всего своего многочисленного потомства.

В следующий раз Аликс приехала в Россию через пять лет. Тогда-то им стало ясно: друг без друга им не жить.

Вопреки отговской воле

В ответ на просьбу Ники благословить его брак с Алисой Гессенской суворый царь Александр III ответил: «Ты - наследник российского престола, ты обручен с Россией, а жену мы еще успеем найти». В следующий приезд Аликс в Россию влюбленным даже не дали увидеться. Император хотел женить сына на французской принцессе.

Тем временем на цесаревича положила глаз русская балерина Матильда Кшесинская. Дело закончилось тем, что она стала его любовницей. Связь Ники с танцовщицей продолжалась около четырех лет.

Когда в 1894 году Николай поехал за границу на свадьбу брата Алисы, русский царь дал согласие женить сына на принцессе Гессенской. Состоялся помолвка. Правда, Кшесинская передала Аликс любовные письма наследника. Но доверие невесты к жениху было столь велико, что она, не читая, вернула послания будущему мужу. Вообще, в этом супружестве взаимное доверие царю с первого до последнего дня...

В конце того же года влюбленные поженились. Ники отменил в своем дневнике, что он «невообразимо счастлив с Аликс». Будущая императрица также оставила запись в дневнике мужа: «Когда эта жизнь закончится, мы встретимся вновь в другом мире и останемся вместе навечно...»

Жена наследника была одержима еще одной страстью - религией, в которой она всегда находила ответы на все вопросы. Религия и духовная литература стали одним из главных увлечений Александры Федоровны - такое имя Алиса получила при крещении в православие.

Тихая жизнь

Ее плохо приняли при дворе. Будущая царица держалась высокомерно. Возможно, из-за плохого знания русского языка и связанной с этим известной робости. Она не пыталась налаживать контакты с аристократией. Собственно, Алиса от природы не была особенно коммуникабельна. Да она и не нуждалась в общении с кем-либо, кроме любимого Ники. Семья стала сразу жить в Царском Селе, в узком закрытом кругу.

После смерти Александра III его старший сын Николай взлез на престол. Состоявшаяся в мае 1896 года пышная коронация запомнилась не своим богатством, а трагедией на Ходыньском поле. Образовалась давка: кто-то сказал, что всем не хватит бесплатных подарков, и люди ринулись за ними. Погибло около 2 тысяч людей. Новоявленный царь считал это дурным предзнаменованием и хотел отречься от престола. Но его отговорили приближенные. Вообще, монарха отличали слабохарактерность и зависимость от окружения от них под воздействием «свиты».

Поворотным событием в безмятежном супружестве Николая и Александры стало рождение в 1904 году наследника престола - цесаревича Алексея, который появился на свет после четырех дочерей. Мальчик получил от своей матери и бабушки Виктории «порочный» ген гемофилии. От любого пореза он мог умереть, так как кровь его не свертывалась.

Путь в никуда

Теперь родители пребывали в постоянном страхе за жизнь наследника. Единственным человеком, который смог им помочь, оказался «старей» Григорий Распутин, обладавший мистической способностью «заговаривать» кровотечения. Царица в письмах называла его «Наш Друг». Дружба с напльям, хитрым и нечестливым мужиком

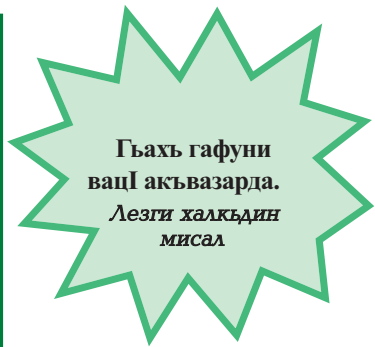
окончательно подорвала доверие образованной части народа и русской аристократии к царской чете. Люди с серьезными предложениями, бывало, неделями не могли пробиться к царю. Зато для Гришки Распутина с его просьбами двери царских покоев всегда были открыты. Николай смутно осознавал, что такое положение несправедливо. Но, как всегда, склонился под давлением жены: он не мог видеть слез страдающей матери. Александра Федоровна, женщина ограниченная и нечуткая, совершенно не понимала, что происходит в стране и чем политические события чреваты для нее и близких. Любовь их с мужем с годами не убывала. Во время недолгих разлук супруги посылали друг другу нежные письма. Их сохранилось более шести сотен. Он называл ее в посланиях «душка-женушка», она его - «мой дорогой мальчик». Он так верил жене, так подчинялся ее воле! Николай II «под руководством» супруги оценивал все революционные волнения как «хулиганское движение».

К сожалению, влюбленных супругов объединяли неадекватность и ограниченность, которые и привели к падению дома Романовых. Они больше горевали о гибели Распутина, которого застрелили участники заговора высшей аристократии, чем о многочисленных жертвах Кровавого воскресенья и волнениях в государстве...

В марте 1917 года Николаю II пришлось отречься от престола. Только это событие несколько отрезвило правящую чету. В апреле 1918-го царскую семью перевезли в Екатеринбург, якобы чтобы спасти от гнева революционных масс. А в июле их всех расстреляли. К месту расстрела Николай нес большого сына на руках. Александра шла за мужем, тяжело ступая, - с независимым и величественным видом.

Так грустно закончилась эта больная, искривленная и слепая любовь, которая принесла много радости супругам и много несчастий миру.

Мария КОНОКОВА

Гяхь гафуни
вац! акьвазарда.
Лезги халкхдин
мисал

Цийивилер
www.samurpress.net

Фильм Чугунва

«Россияди да-махавай мусурманар» циклдай фильм Чугунвай яратмишунрин группадигькьиван вахт я Кьиблепатан Дагьустандин района ва Дербент шегьерда кьвалахиз. Иниз абур цийи проект кьилдиз акьудиз атанвайди я. И проектлди кьадайвал, группадигькьиван алай йисан 14-октябрдиз вичин 180 йис тамам

хьайи машгур лезги алим, шаир ва маарифчи Гьасан Алкьвадарвидкай фильм Чугунва.

Группадиз ретгьбервал тузвайди Агьмед Макаров я. Ада лугьузаввал, фильм Чугунва кутгьана, гила монтаждин крар тузгьана.

Фильмди вичихь язлавай жигьтрикай сад ам я хьи, чка атунивай кьве Кьиблепатан Дагьустандин авай гьаларикай, ам вилдик фин патал гьукьуматди гарек тир кьайгьударвал кьалур тавуникайди ихтилатгьана.

«Асари-Дагьустан» лезги Чалал

Дагьустандин сеили алим, философ, шаир, маарифчи Гьасан Алкьвадарвидин 180-йисан юбилейдиз авсиягда Стал Сулейман райондин кьиле авайбурун кьайгьударвилдик кваз «Асари-Дагьустан» ктаб лезги Чалал чапдай акьуднава. И тарихдин эсер басма авунайди «Мавел» чапхана я.

Сифте яз «Асари-Дагьустан» 1903-йисуз миллионер Гь.З.Тагьиван куьмекдалди чапнай. 1929-йисуз кьхьирагдин хва Али Гьасанова ам урус Чалал элькьурна басма авунай. 85 йис алайла эхирин лезги зардин ктаб адан дилдик Чалал элькьурна. И кардик кььун кутур таржумачияр Гь.Гьамзатов ва Ф.Насрединов, редактор М.Бабаханов я.

Самурдин зул

И гьвар алаз 21-ноябрдиз Мегьарамдхурье халкхдин фольклордин фестиваль кьиле фена. Фестивалдик Дербент, Ахгьегь, Рутул, Агьуд, Табасаран, Хив, Хунзах, Стал Сулейман, Мегьарамдхурь, Докьузпара, Кьайтагь районрин, Кизляр шегьердин макьамчиярин маничияр эхеИнавай. Гурлу акьажура чпихь гьаф алакьанур авай халкхдин сепяткарар винел акьатна.

Фестиваль гьа юкьуз сифте яз кардик кутунвай Мегьарамдхурьун райондин Урусатдин Халкьарин Медениятдин Меркезда кьиле фена. Им Дагьустан Республикадин 45 лагай ихьтин дарамат я. Залда туькьурнавай медениятдин пилгера лезгийрин адетриз, акьукьун-кьарагьуниз, харусенятдиз талукьарнавай, гьакьин дегь чиварин суракьар гузвай экспонатри риклер шадарзавай.

Это интересно

Эликсир молодости

При раскопках немецкого пивного дворика конца XIX века в Нью-Йорке археологи наткнулись на настоящие закладки разнообразной посуды. Одна из бутылочек привлекла их особое внимание. Еще бы - ведь, согласно надписи, в ней хранился «эликсир молодости».

В позапрошлом столетии подобные напитки были крайне популярны и пользовались большим спросом. Причем продавались не только в аптеках, но и в барах. Люди искренне верили, что, регулярно принимая по несколько капель чудодейственного настоя, они реально смогут продлить свою жизнь и сохранить силы даже в преклонном возрасте.

Благодаря помощи немецких коллег, изучивших медицинские справочники конца XIX века, ученым удалось довольно точно восстановить рецепт эликсира. В него входили 2,3 грамма ревеня, 1,3 грамма белой куркумы, 2,3 грамма алоэ, 2,3 грамма горечавки, 2,3 грамма белого шафрана, 249 миллилитров зернового спирта и 114 миллилитров воды.

«Мы не знаем, что именно - обилие алкоголя или травы - заставляло людей чувствовать себя лучше», - прокомментировала забавную находку археолог Алиса Лория.

Устами детей

Об истории

- Иван Грозный был тиран. Он убил сына и бояр. По всей стране разгуливали его блюдолизы с собаками и венниками, которые обозначали опричников.
- Иван Грозный стоял на самой низкой ступени человеческого развития.
- Суворовские солдаты бросали ненавистные парики с вершин Альпийских гор.
- У СССР был красный флаг, поэтому в моде был красный цвет. Красный цвет - это цвет крови, которую проливашь, когда много работаешь. Дети ходили в красных галстуках, женщины в красных платках, в домах были красные обои.

Немного о себе

- Мои лучшие подружки-ровесницы - это Оля, Катя и бабушка.
- Мое сознание было тогда на растительном уровне.
- В клетке сидит мой пернатый друг - хомячок.
- Мой папа - водитель автобуса дальнего плавания.
- На переменах мы катались по перилам с первого на третий этаж.
- Наконец мы увидели берёзовую рощу, где стояли одни дубы.
- Я поплыл в северно-южном направлении.
- Я родилась человеком, а могло быть всё иначе.

MÜƏLLİMİMƏ İTHAF

BİR PİLLƏ DƏ YÜKSƏLİR

Hər adam peşəsinə sevə-sevə yanaşmış, Hər dahi yüksəlmiş zirvəsinə yaraşmış. Bir kəndin hörmətini qazanmış qoca qartal Hünərini vəsf edən söhbətlərə qarışmış.

O yetim bir qazının gözünlün nuru idi, Amma qəlbinin yağı yolunuzda əridi. Hansısa səhvimizə güzəşt nədir bilmədi, - Şöhrətin Olimpina fədayi tək yeridi.

Deyərdi: elektron fırlanmayıb hədəyə, İşiq nurunu yayır çevrilib zərrələrə. Döyüş potensialı böyük generalın da Hədsiz ehtiyacı var çox ağıllı oşğərə.

Kəmiyyətdir ölçülən miqdarı həqiqətin, Bünövrəsi elmdən hörlülür cəmiyyətin. Tənbəllərin başına atəlatı baladır, Yerin cəzbindən başlar binası məhəbbətin.

Dedi: müşahidəylə dərk edərsən çox şeyi, - Tamdanda bizləyə Tusini, Qalileyi. Bizsə onu Nyuton, Eynşteyn bilərdik, Gümən edərdik ölər Tomsonu, Faradeyi.

Özü dünyaya gəlməmiş atası molla Ramazanı itirən Əsgəri və bir yaş böyük bacısı Güllünü otuzuncu illərin səfalətindən tək çıxarmaq bir üzü qız, bir üzü gəlin Gülpəri anaya çox çətin idi. Buna görə də o, özünün ziyyəti olmayan kasıb, amma qoçaq və mard adam olan Çələbi kişi ilə ailə qurur. Maddi sıxıntılar, üstəlik başlanan amansız müharibə Qəmərvanda 2-ci sinfi bitirmiş Əsgərin əlinə cəmaq verdi. O, düz doqquz il çəbanlıq edəndən sonra təhsilini əvvəlcə rayonun Kürd, sonra isə Həcəllı kənd orta məktəblərində davam etdirdi.

Güllünü öz qızı kimi gəlin köçürən Çələbi kişi Əsgərə də ali məktəbdə oxumağa yarımdığı oldu. 1955-1960-cı illərdə APİ-nin fizika fakültəsinin tələbələrini ititəfəkkürə, güclü hafizəyə malik və zəhmətkeş tələbəni zarafatla "bala Eynşteyn" deyər çağırardılar.

Tələyinə kasıblıq düşmüş bu cavan aspirantura qurtarab alim ola bilməsə də, özünün fitri istedadı, müəllimlik bacarığı ilə heç də alimlərdən az gərəklili olmadığını sübut etdi. 1960-cı ildə təyinatla Qəmərvan məktəbinə müəllim kimi qayıdan gənc müəllim ta 2012-

Əsil müəllim ömrü gur çağlayan çəşmədir, 50 ilin içindən kimlər gəlib keçmədi! "Maşım az!" söyləyən bir çox həkəmlərək tək, O birəcə dərsini də bizə zəif keçmədi.

Prometeyin odu hara düşsə yandırar, Ziyalının ziyası şüuru nurlandırar. Çoxu bizneslərinə vətəna xidmət sayır, Həqiqi müəllimlər bu əlverdən yan durar.

Mənəvi dünyamızın bir memarı müəllim, Gərəklətdi nə qədər rəyaları müəllim. Anamız bir vaxt bizə gətirsə də dünyaya, Amma bizə bəxş etdi dünyaları müəllim.

ci ilə kimi o kollektivdən ayrıldı. Adlı-sanlı bir məktəbin ən öncül müəllimlərindən biri oldu. Fizika və riyaziyyat fənlərinin tədrisində çox böyük nailiyyətlər əldə etdi. Onun və rəhmətlik Abasov Nadir müəllimin sayəsində, demək olar ki, kənddə fizika və riyaziyyatı bilməyən yox idi. Metodik hazırlıqlar və sənətləri çox yüksək olan bu müəllimlərin hər dərsi bəlkə də sənət əsəri idi.

Qəmərvanın ziyalı potensialının formalaşmasında müstəsna xidmətləri olan Əsgər müəllimin yetimlərinə hər yerdə rast gəlmək mümkündür. Əsgər müəllim kəndin hörmətli aqsaqqalı kimi də, rayonun qabaqcıl ziyalı kimi də xatırlıdır, əzizdir.

Səkkiz övladından altısına ali təhsil vermiş Əsgər müəllim gəzəl ailə başçısı, xoşbəxt babadır, magistr təhsilli nəvələri var.

Ömrü boyu bütün qapıları zəhmət və istedadı ilə açan bu adamın xidmətlərini daha çox bizlər - onun şagirdləri dəyərliyəndir. Bu sətiləri də ona sonsuz minnətdarlıq hisslərini dilə gətirərək yazır, ona ömrünün qalan illərini də gümrah keçirməyi arzulayıram! Qədir bilməliyə ki, qədirlər olaq!

Bunca ağır zəhmətə o necə tab elədi, Hər yoxu var ələmək ancaq əzab ilədi. O çəkin zülmünün yetimlərinə hər yerdə rast gəlmək müəllimlərin mənəvi fərdindəyəm, - Nə boyda əziyyəti adi hesab elədi!

Qəlinin gücü ilə mat qoydu Anteyləri, İstəsə qaldırardı lap Arximed tək Yeri. Qəmərvanı bürüyən sis zirvələr içində Sağlığında seçilən o ucalardan biri!

80 getdi... Qarşında 90 gəlib, 100 gəlib, Yaddaşa təzə söhbət, dilə təzə söz gəlib. Biz Əsgər müəllimdən bu gün də öyrənirik, O hər gün gözümdədir bir pillə də yüksəlir.

Qərüb HÜSEYNOV

ANANIN DƏRSİ

Həyatda elə bir fədakarlıq nümunəsi yoxdur ki, övladı namına ananın göstərdiyi fədakarlıqla müqayisə oluna bilsin. Dünyaya gətirdiyi övladının sağlamlığı və xoşbəxtliyi üçün canından keçməyə hazır olan, onun ağrı-acılarını lakmus kağızı kimi özünə çəkən o qədər analar var ki! Əvəz, gözəlmədən, hesab istəmədən, haqq tələb etmədən özlərini başdan-başca ciyərparalarına həsr edən əsl fədailər!

Jurnalistik fəaliyyətim boyu mən həyatlarını təhlükəyə ataraq, bütün insani zövqlərdən əl çəkərək köməyə ehtiyacı olan balalarının könüllü quluna çevrilən o qədər analarla tanış olmuşam ki! Əsl vəfəsin, sədəqətin, məhəbbətin nə olduğunu onlar qədər kim sübut edə bilər?

Sizə haqqında danışacağım əhvalat isə onların heç birinə bənzəmir. Dövrümüzə səsləşdiyinə, bir çox valideynlərə tanış duyğular yaratdığına görə onu sizinlə bölüşmək qərarinə gəldim.

Ana övladından ötrü canını oda yaxar.

Azərbaycan atalar sözü

Mənəviyyat

Zaqatala rayonunun Makov kəndinin sakini Şamsu Orucovanı rayonda demək olar ki, hamı tanıyır. Qabaqcıl tütüncü, işğuzar mənəviyyəti kimi hələ sovet dövründə səhifələri bəzəyib. Alınının tər, əllərinin qabarı ilə ev-şik qurub, əri Musa ilə bərabər altı övlad böyüdü, yerbəyer edib. Həzrətdə kənd bələdiyyəsi sədrinin müaviniydi. Bu avar qızı təkə zəhmətkeşliyinə görə deyil, həm də prinsipiallığına görə qoxlarındın seçilir. Sözü üzə deyən, ədalət sevən olduğu üçün onu sevməyənlər də var, lakin Şamsu elə həmin Şamsudur - məntiqliq danışıq insanları inandırmağı bacaran, yeri gələndə kişi işlərini belə görməkdən çəkinməyən.

Bir özünəməxsusluğu da var bu qadının - yurdcanlıq, evcanlıdır. Bir neçə il əvvəl baş vermiş zəlzələdən sonra dövlətin ona tikib hədiyyə verdiyi geniş, yaraşlıq evi ilə fəxr etməkdən doymur. Bu evin qapıları onun dörd oğlunun və iki qızının ailələrinin üzünə həmişə səxavətlə, mehribanlıqla açılır. Orucovlar ailəsindəki valideyn-övlad münasibətlərinə həssas aparmaq olar. Sonbeşiyindən başqa digər beş övladı ayrı təsərrüfatlarda yaşasalar da, ata-ananın bir sözünü iki elmərlər. Ana isə xüsusən nüfuzu sahibidir. Necə də olmasın! Qartal öz balalarını qanadları altına yığdığı kimi, Şamsu da xasiyyətcə ona yox, sakit təbiəti, üzviyola adam olan ataları Musaya oxsayan övladlarının bütün problemlərini həll etməyə çalışır. Kənd yerində isə belə problemlər o qədərdir ki!

İki il əvvəl Orucovlar ailəsinin rahatlığı qəfildən pozuldu. Şamsunun sonbeşiyi Tahir birdən-birə evindən-əşiyindən soyudu. Qızı qədər sevdidi, evin dirəyi olan

gözəl-göyçək, ismətli gəlini Aynurənin kədərli gözlerini gördükcə, Şamsu özünə yer tapa bilmirdi. Tahir ailəsinə qarşı etinasız olmuşdu. O, evdən, arvadından, uşaqlarından, valideynlərindən qaçmışdı.

Oğlunun rayon mərkəzində yaşayan yüngülöxləqli bir qadınla münasibətlərindən xəbər tutan ana Tahir bu yoldan döndərmək üçün nələrdə etmişdi? Günərlə evə gəlməyən, gələndə isə arvadından ayrı yataqda yatan oğlunu yenidən evinə-əşiyinə bağlamaq üçün nə qədər cəfə çəkdi. Bir neçə dəfə həmin qadınla görüşüb oğlunun ailəsinə dağıtmamağı tələb etdi. Amma daş qayaya rast gəlməmişdi: oğlu yeni sevgilisi ilə dini nikah qurmuşdu. Artıq rəsmi nikah üçün ərizə yazmışdı.

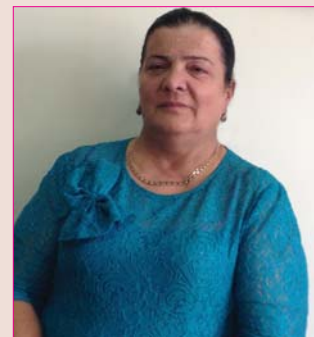
Həmyerlilərinin tənəli baxışları ilə üzəldikcə, şam kimi əriyən gəlinini, atalarının üzünə həsrət qalan nəvələrini gördükcə özünə yer tapa bilməyən Şamsunun rahatlığı itmişdi. Oğlunu niyyətdən döndərmək üçün iki il ərzində etdiyi cəhdlərin heç biri fayda vermədi. Nəhayət, bütün zəhmətlərinin hədəf getdiyini anlayıb son vasitəyə əl atdı. Bir gün övladlarını başına yığb qərarını onlara bildirdi:

- Sabah mən rayona gedirəm. Məhkəməyə müraciyyət edəcəyəm.

Uşaqların təəcübü ona baxdığını görəndə sözüna davam etdi:

- Tahir övladlıqdan çıxarmaq üçün gedirəm. Bu gündən mənəm o adda övladım yoxdur. Onu vərsəlikdən də məhrum edirəm.

Gözəlməz xəbər hamını heyrətə saldı, Tahir isə ürəkdən sarısdı. Amma heç kəs heç nə demədi. Bir azdan uşaqlar dağılıb getdilər. Tahirin həyatə çıxdığını görün Şamsu qohurla ona müraciət etdi:

- Tahir, son dəfə deyirəm sənə, ya evinə-əşiyinə dönəcəksən, ya evdən biryolluq çıxıb gedəcəksən, bu evdən. Daha bu namussuzluğa döza bilmirəm

Oğlu soyuq baxışlarla anasını süzdü:

- Gedirəm!

- Nə? Onun yanma?

- Hə!

İçəri otaqdan gəlini ilə nəvələrinin ağlaşma səsinə eşidəndə Şamsu əlinə haçan çubuq aldığını, oğlunu uşaq kimi necə döy-düyünü xatırlamırdı.

Bir ay sonra evinə qayıdan, peşman olduğu sınıxmış üzündən hiss olunan oğlunu həyat qapısı ağzında Şamsu qarşıladı:

- Əgər ailənə dönəcəksənsə, bu qapıdan içəri gir, yox, yəni bildiyini edəcəksənsə, elə buradan geri qayıt!

Oğlu başını aşağı salıb həyatə keçdi. Səbə bayıra çıxan qızı və oğlu Tahirin boynuna sarıldı. Bunu görəndə Şamsuya elə gəldi ki, dünyanı ona veriblər. Ona övlad məhəbbəti ilə qısılmış gəlininin gözələrində sevinə yaşlan gələnləmişdi.

Faciəli, ürək ağrıdan anların olmasına baxmayaraq, Şamsu beləcə, oğlunun ailəsinə dağılmaqdan xilas etdi.

Sədəqət KƏRİMOVA

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

Хъана кван, хъанач кван, са хуьре кве мирес: Ванни Къени. Абурун квалер квал-квала авай. Вани хуьре виридалайни девлетлу, виридалайни пара мал-къара авай итим тир. Адахъ къанцяйни пуд акъудай алакунар авай. Ингъе лугъуз тежер кван мискъа кас тир ам. Хъуьлуьз са капаш живни гудачир масадаз. Вич тлуьнал-хуьнал рикл алай инсан тиртлани, вичин кваллиз мугъман илифна кландачир адаз. Мугъманди са кап фу тлуьрла тади фидай касдин риклиз. Гъавилай адан раklar садани гагаз кландачир.

Вичин хъиз мехъерардайла адан мискъивал акур хуьруьнбурун пагъ атанай. Ада гъарадан вилик гъисабна са куьлуь тике якни са тлуьруна авай аш эцигиз тунай, вични не-звайбурун кълел акъвазанай. Мугъманар хуььрез акурла ада «базарда са затни гъавайда гузвач» лагъанай. Гъа ик, вири мукъва-къллийр, ярадустар адакай яргъл хъанай.

Адан къунши Къени лагъайтла, гъаф кесиб кас тир. Са гуж-балалди вичин кыл хуьзвай адан квалелай мугъманар алахъна фидай.

Мугъманрин вилик эцигдай шури фу ина гъамиша жедай. Ингъе адан квалел тлуьр шури вирт хъиз фидай мугъманрин туьгуьнай. Вучиз лагъайтла Къенидин рикл хъиз пелли ахъа тир. Лугъуз- хуььредаи, мел-мехъерра вилик-къллик жедай и касдин хатур вирибуруз кландай.

- Квевай хабар къадай за зат авай.
- Лагъ кван, вуч ятла.

- Вучиз зи кваллин раklar садани гагазвач, захъ галаз рахаз кланзвач хуьруьнбуруз? За низ вуч писвал авуна? Кесиб Къенидин квалел атай-фейиди ргада, анжах зи квал галайнихъ килигдач садани, - лагъана вилерал квалер клвер алаз Ванниди.

Къуьзуьбуру сад-сад адаз акъулар гана:

- Мугъманди тлуьр фан гъелерни галаз гъисабзава вуна.

- Мугъмандиз клан-завайди несидин ачух чин я.

- Мугъмандиз гъуьрмет таурдан къуьлуь кыл гъидач.

- Мугъманар атайла, варарин кве хелни ахъа.

- Мугъманвиллиз атай душманни мугъмандай къабул ая.

Къуьзуьбуру лугъузвай гафар Ваннидин рикле гапур хъиз акъизвай. Ингъе абур гъахълу тир. Вани пашман тир. Чехи пулар чехи бахт туширди чир хъанвай адаз. Кесиб Къени вичелай агъзурра девлетлу тирдан гъавурда акъунвай Вани.

АЗИЗРИН Севда

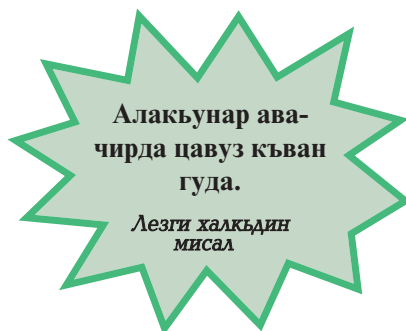
КЪУНШИЯР

Аялар патал мах

Вичин кесиб къуншидин кваллай хуьруьнбурун манийрин ванер атуьнвай Ваннидин кефир члур жедай. «Къениди вич кесиб-виллиз ягъиз мугъманриз ништа вучар гузватла, тахъайтла вири члур хъиз алтгудачир адан квалел», - фагъумдай Ванниди. Яргъалай вичин къушидин квал хуьз, пехилвилляй пузарар жакъвадай касди.

Садра хуьруьнбуруз вич вучиз таклан ятла чирун патал кимел фин къетна Ванниди. Кимел жергъ яна ацкънавай къуьзуьбуру адавай хабар къуна:

- Я Вани, хийир хуьй? Вунни чи квалел кведа кван.

КВЕЗ ЧИДАНИ?

XII виш йисан автор Насир Хосроуди вичин «Сефернаме» ктабда твар къунвай машгур лезги философ ва шаир Абу-у-Фадл Халиф ибн Али Лезгидихъ философиядиз талукъ 6 ктаб ва са шумуд шириррин кватгал авай. Ада вичин ширир пуд члалал – лезги, араб ва фарс члалал кхъенай.

XVII-XIX виш йисарин лезги шаир ва ашукърикай Салигъан, Агъмедан, Къадиран, Режебан ва Къурбанан тварар Азербайжан халкъдин арада гъаф машгур яз хъана. Гъавилай твар-ван авай кхъирагъ Э. Эбуьлгъесена и сеняткаррин эсерар кватнаи. Ада кватгай эсерар 1929-йисуз С. Руьстемани М. Рагъима басма авур «Ашукъар» твар алай ктабда гъатна. Гъа и ктабдин 1938-йисуз акъудай чапунани лезги ашукърин эсерар ава.

Азербайжандин сейли зарийрикай Хуршидбану Натеван, Исмаил бег Къуткъашияли, Сейид Азим Ширвани, Нежеф бег Везиров, Абдулла Шаикъ, Къафур Эфендизаде (Къантемир) лезги магъалра гъаф йисара яшамаш хъанай ва абур чпин са къадар эсерар иира кхъенай.

Лезги зарийрикай сифте яз Шагъ-Эмир Муррадова, Алирза Саидова, Байрам Салимова, Межид Гъажиева, Къияс Межидова, Якъуб Яралиева ва Буба Гъажикъулиева Азербайжандин машгур къелемгълиийрикай Жалил Мамелкъулузадедин, Мирзе Ибрагъимован, Сабит Рагъманан, Али Веливан, Расул Рзадин ва Наби Хазридин эсерар лезги члалаз элкъуьрна клелдайбурув агакъарнай.

РИКЪЕЛ ХУЬХ!

Лезги члала сая сущестительняр туьклуьр хъунин са шумуд рехъ ава. Абуру куд жуьреда арадиз къевеза: а) суффиксрин куьмекдалди:

-а-: хуьрца, къантла, ампа;

-лагъ: гъаргъалагъ, фарфалагъ, хевелагъ, перпи-лагъ;

-акъ, -екъ: цларакъ, къуьзек, бицлэкъ;

-ал: кватгал, туплал, куклвал;

-ап: рагъвач, ктлал, клула, къамац;

-бан; нехирбан, рамагбан, саларбан, вакларбан;

-вал: итимвал, чирвал, кесибвал, иервал, хъсанвал;

-ви: къубави, кцларви, ахцегъви, яркиви, гиливи;

-хъан: хпехъан, тлаллахъан, гъуьрчехъан, маргъухъан;

-чи: багъманчи, силисчи, чархачи, далдамчи;

б) префиксрин куьмекдалди: бейтерев, бей-чара;

в) члалан маса паяр сущестительнийриз элкъуьруналди: дагълу, кламай, ширир;

г) мана чара хъуналди: варз, къелем, аялар, вад, къин, ярагъ, дустагъ, тлуьн.

«Суварин» мектебда

Зейнал Жигерханова аялриз къуьлиз чирзава

«Шаг дагъдин» юбилей

Алай йисан 2-декабрдиз сятдин 18-даз Бакуда Азербайжандин Гьукуматдин Жегьил Тамашачирийн Театрада лезги эстрадалдин чубарукрай тир «Шаг дагъ» ансамблдин 30 йисан юбилей гурлудаказ кьейд ийида.

1984-йисуз Кцларин Гуьндюзькеле хуьрай тир жегьил сеняткар Видади Зуьлфиксарова чпихь музыкадин алакьунар авай жегьилар санал кьватна, Кцларин меденятдин драматда ВИА гуьлуьрна. Ада Къаят Зуьлфиксаров, Шагьнезер Мирзабеков, Тешкил Бухсаев, Финаз Гьажиметов хьтин кьегьалрихь галаз санал чи музыкадиз цийи нефес гьана. Лариса Межидовади рикл хуьтуьлардай везинлу ванцелди лагай манияр халкьдин меце гьатна. Абурукай Видади Зуьлфиксарова тесниф авур «Чина мехьер сувар я», «Гьажик Давуд», «Булахдагъ», «Къавумар» ва маса манияр кьалуриз жеда. 1987-йисуз ансамбль СССР-дин халкьдин яратмишунрин фестивалдин лауреат хьана.

1988-йисуз ансамблди «Халкьдин коллектив» тивар гана. 1989-йисуз «Шаг дагъди» Кцлара киле фейи Азербайжандинни Дагь-устандин халкьарин «Дуствал» фестивалда 1 чка кьуна. 1991-йисуз ансамбль Дагьустанда киле фейи лезги манийрин фестивалдин лауреат хьана.

30 йисуз ара даглана халкьдин харусенят велик тухузвай ансамблдин коллективдин агалкьунар рикл шадардайбуьр я. Чна коллективдиз юбилей мубаракзава, алаз генани чьехи агалкьунар тгалабзава.

«Самур» газетдин ва «Сувар» ансамблдин коллективар

«Куьредин абжудай»

Чи медин эсерар чирун патал 1871-йисуз Темир-Хан-Шурада басма авур мамрачви Къазанфарбегдин «Куьредин абжуд» гьад кьиметлу ктаб я. Лезги мисалар сифте яз и ктабда гьатнава. Ана ихьтин мисалар ава:

Кел авур касдиз дувьняда гьурмет жеда.
Кел авурди кел тавурбурун арада шукь я.
Кел тавурдан акьул цун тавур ник я.
Илим инсандин камал я.
Кел тавурди мез аваз лал я.
Вуна вун виридалай акьулла яз гьисабна, виниз кьамир, вучиз лагайта экв гудай чирагь виридаз аквада.
Кьве заглуни итиндин акьулдин тимишвал чирда: сад нубат алачиз рахун, садни нубат атай чкадал рахун тавун.
Сабурдин тар туькьуьл, емишар - верциш.
Акьулла хци бубадин малдикай вучда? Акьулсуз хци бубадин мал гьикл хьайитгани пучда.
Хьсан кьуз хьсан стхани, хьсан дустни чир жедач.

Охиси minnətdarlığı

Redaksiyamıza tez-tez bizim daimi oxucularımız olan təhsil, elm və mədəniyyət sahəsinin adlı-sanlı insanları qonaq gəlirlər. Bu dəfəki qonağımız əslən Qusar rayonunun Əniğ kəndindən olan tanınmış ziyalı, uzun illər Bakı şəhərinin kitabxana sektorunda çalışmış Dilşad Abdullayeva idi. Dilşad xanım 22 ildir «Samur» qəzetinin abunəçisidir. Qəzetin hər sayını sevgə-sevgə oxuduğunu, «Samurun» onun ailə üzvünə çevrildiyini etiraf edən qonaq bəyəndiyi ayrı-ayrı məqalələr, onların müəllifləri haqqında ürkə sözlərini bizimlə bölüşdü. Ayrılarcan dedi:

– Mən sizə minnətdarlıq etmək üçün gəlmişəm. Neçə illərdir sizinlə görüşmək, ürkə sözlərimi çatdırmaq, sizinlə qürur duyduğumu bildirmək istəmişəm, amma buna ürkə eləməmişəm. Nəhayət, bu gün gəlmişəm. Demək istəyirəm ki, «Samur» qəzeti bizim mədəniyyət mərkəzimiz, mənəvi ocağımız, ruh çeşməmiz, ümid çirağımızdır. Qoy bu çiraq bizim yollarımızı daim işıqlandırsın. Xalqımızı dünyaya tanıdan, onun tarixini, mədəniyyətini, dilini yaşadan yaradıcı kollektivə «Samurun» bütün oxucuları andından hədsiz sevgimizi və minnətdarlığımızı bildirirəm. Bu şərfli və məsuliyyətli fəaliyyətinizdə sizə uğurlar arzulayıram. Tanrı sizi qorusun!

“Ölərəm, satmaram!”

Fələstinin Qəzza bölgəsində yaşayan 60 yaşlı Əbu Əyman indi ərəb ələminin ən məşhur şəxslərindən birinə çevrilib. İsrailə torpaq satan fələstinlilərə “dərs” verən Əyman özlərini yəhudi miqrantlar kimi qələmə verən iki ərəbə müqavimət göstərib.

Qəzza sakini olan Əbu Əyman torpağı üçün 3 milyon dollar və xarici ölkələrdən birinin vətəndaşlığı təklifini alsada, “yəhudi”lərə rədd cavabı verib. “Bu torpaqlar babalarımızdır və mən öləndən sonra novələrim yaşayacaq. Milyardlar versəniz də, satmaram. Sizi torpaq satanlar da axmaq və sarsaqlar, gələcəyini düşünməyən, tarixini unudanlardır”, - Əbu Əyman deyib.

Əbu Əyman ərəb ölkələrində qəhrəmana çevrilib. Onunla bağlı video yayılandan sonra isə radikal yəhudilərin onu ölümlə hədələdikləri vurğulanır.

ГАФАПАГ

Агьгаь	– чьехи кьаб
Агьгаь	– тач гьгады кьаб
Анс	– машгьулаг
Апсагь	– юзунар
Вахьбабан	– кьадардилай яргьин инсан
Виргьин	– ивольга
Геллеь	– маларин кьватгал
Гидгьун	– ацлун
Гьавар	– лап кьакьбан
Далгьат	– баянлухдин набатат
Дандаг	– ципицдин тегьенгар кьакьандиз акьвазарун патал кларас
Дандак	– тум куьруь, тумакь
Дун	– ухшарвилини лишан
Жагьгал	– якьлун квак
Жигьуьр	– тух тежедайди
Заггалар	– яргьин куь галай сун гьульуьтар
Тугьуй	– рази
Цми	– титул, везифа
Цякь	– цайлахандин амуькай акькалгьай намуслу,
Шефте	– михьин рикл авай

«СУВАР» ПРИГЛАШАЕТ

“Сувар” вовсю готовится к концерту

Танпоры оттачивают движения, мастера голоса тренируют связки, музыканты настраивают инструменты, утверждается сценарий, а многочисленные поклонники творчества ансамбля торопятся приобрести билеты, чтобы не остаться за бортом веселья. Правда желающих попасть на концерт оказалось столько, что организаторам пришлось в срочном порядке искать более вместительный зал, чтобы с комфортом разместить всех своих гостей.

Азербайджанский Государственный Театр Оперы и Балета

распахнет свои двери для всех любителей лезгинской песни и танца.

**Концерт состоится
21 декабря в 18:00**

**Билеты можно
приобрести по номерам:
050 497 00 90
055 880 87 07
012 432 92 17**

P.S. Убедительная просьба не опаздывать, и не мучать малолетних детшек громким для их ушек звуком.

ША, ЛЕЗГИ ЧІАЛАЛ РАХАН!

Дустар – Друзья

- Вун из дуст яни?
- Ты мне друге?
- Дуст я!
- Друг!
- Акл ятга за лугьузвай са кьвалах ая.
- Тогда сделай для меня кое-что.
- Лагь кван. Вун хьтин дустуниз рикни гудачни?!
- Говори, для такого друга как ты и сердце не жалко отдавать.
- Лугьузни регьузьва...
- И сказать стыдно...
- Регьуз жемир. Зун масад туш хьин.
- Не стесняйся. Я же не чужой.
- Кьвалевайбуру заз югь гьузвач. Мехьерар ая лугьузвач.
- Домашние замучили. Женись, говорят.
- Гьахьлу я абур. Кьепак ви 30 йис жеда. Хизан туькьурдай вахт я.
- Они правы. Тебе скоро 30 лет. Пора создать семью.
- Адаз гаф авач.
- Я не спорю.
- Вуч я вахь авай четинвал?
- А в чем тогда проблема?

- Захь свас жагьурдай вахт авач. Туьгуьнихь кьван кьвалахар ава.
- Мне некогда искать невесту. Работы по горло.
- Ваз суса вун жагьурна кланзава тахьуй?
- Ты хочешь, чтобы невеста сама тебя нашла?
- Гьар гьикл ятлани, ви кьумек герекзава. Заз вуна жуван дустуниз нер, михьин авай, акьулла, гьвечи- чьехи чидай са руш жагьурна кланзава. Вун вькьлеь я. Ваз гьим вуж ятла фад чир жеди.
- Мне нужна твоя помощь. Я хочу, чтобы ты нашел для своего друга красивую, добрую, умную, воспитанную девушку. Язык у тебя подвешен. Ты сразу поймешь, кто есть кто.
- Им вуч лагай гаф я? Семе хьанвани вун? За рушаз вуч лугьуда, дуст патал таниш жезвайди я лугьудани?
- Как это так? Ты с ума сошел? Что я девушке скажу, что для друга знакомлюсь?!

- Вун гьакл таниш хьухь. Хуш атайтга, заз хабар це.
- Ты просто познакомься. Пообщайся. Если тебе кто-нибудь приглянется, дай мне знать.
Кьве варз алатна. Прошло два месяца.
- Гьикл я кьвалахар? Хьсан хабарар авани?
- Как дела? Есть хорошие новости?
- Зун ахьтин са рушахь галаз таниш хьанва хьин... Лугьуз тежедач кьван нер, кьени, акьулла. Ваз адан ваннин нервал акуртга!..
- Я познакомился с такой девушкой... Невероятно красивой, доброй, умной. Ты бы слышал ее волшебный голос!..
- Вун халисан дуст я!
- Ты настоящий друг!
- Ингье са кар пис я.
- Но, одно плохо.
- Вуч?
- Что?
- Зун жуь адал ашукь хьанва. Жуьвазни хабар авачиз. Ви хатур хаз кланзвачир заз, чьалахь хьухь.

- Я сам в нее влюбился. Даже не заметил как. Не хотел тебя обидеть, поверь.
- Лап хьсан! Зун шад я, пара кьван шад я!
- Отлично! Я рад, очень рад!
- Кьел шад я? Вун вучиз хьузрезва?
- Чему ты рад? Почему ты смеешься?
- Гьа икь, за мехьерийиз тунвай кьуд лагай кас я вун. Шад жедачни бес?
- Ты уже четвертый, кого я так женил. Как же мне не радоваться?
- Гила мад нубат види я.
- Ну, теперь твоя очередь.
- Жуьваз свас за жуьва жагьурда. И кьвалах масадан хиве тваз жедач завай.
- Себе я сам найду невесту. Это дело другому не довершишь.
Кьведни хьузрезва. Оба смеются.
Туькьурдайди:
АЗИЗРИН Севда

SAMUR

Баь редактор
Сəдагəт КƏРІМОВА

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat, prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.

www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat və
Informasiya Nazirliyində
qeydə alımb.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581

Sifariş: 4222

Tiraj: 2000

Tel: (012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur